

พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น*

Buddhist Ethics that Applied to Human and Non-human Species

พระสมุห์อดิเรก อาภิจจพโล และประมุข น้อยทรง

Phrasamu Adirek Âdiccabalo and Pramuan Noisong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Rajanakarin Rajabhat University under the Royal Patronage, Thailand

Corresponding Author, E-mail: monkasian@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเห็นเกี่ยวกับสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นตามทัศนะของนักปรัชญาสามกลุ่ม 2) เพื่อศึกษาทัศนะของพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น และ 3) เพื่อประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น โดยมีผลการวิจัยดังนี้ ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาจริยศาสตร์ที่ยืดถือนานทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันด้านจริยศาสตร์แบ่งเป็น 3 กลุ่มหลักๆ คือ 1) กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเหมือนมนุษย์ 2) กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ และ 3) กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่าง เช่น สัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากัน

จากผลการศึกษา เหตุผลที่ทั้งสามฝ่ายโต้แย้งกันอยู่นั้นไม่อาจหาจุดร่วมกันได้ พุทธจริยศาสตร์เสนอหลักทางสายกลาง ความเท่าเทียมกันของสิ่งมีชีวิตมาจากความประพฤติที่ดีงามตามหลักศีลธรรม และไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอก แต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าภายใน พุทธจริยศาสตร์มีหลักการที่มีมิตรกับสิ่งมีชีวิตอื่น สิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาเป็นเป้าหมายทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคตได้

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; มนุษย์; สิ่งมีชีวิตอื่น

*ได้รับบทความ: 2 สิงหาคม 2561; ตอบรับตีพิมพ์: 24 ธันวาคม 2561

Received: August 2, 2018; Accepted: December 24, 2018

Abstract

The purposes of this article are 1) To study opinions about ethical states of human and non-human species regarding perspectives of the three-group philosophers 2) To study perspectives of Buddhist ethics in term of human and non-human species 3) To apply Buddhist ethics with human and non-human species. The results are as follows. The researcher found out that ethics difficulty which has been holding for a long time, causes ethical conflicts. They can be divided into three major groups, 1) The group who sees the non-human species as non-morality status, unlike human. 2) The group who sees some of the non-human species such as animals, as a low-morality status, compares to human. 3) The group who sees morality status in human and non-human species equally.

In conclusion, the point of agreement for those three above cannot be found. However, Buddhist ethics suggests the “middle path”, equality comes from good deeds and is not judged by the appearance, the beauty inside is way more important. The Buddhist ethics method is to be friendly with all living things and environment. Its aim is ecology, therefore, human beings are able to improve and adjust for the future changes.

Keywords: Buddhist Ethics; Human Beings; Non-human Species

1. บทนำ

บทความนี้ จะเสนอประเด็นข้อโต้แย้งสถานะทางกายภาพของมนุษย์ว่าสูงกว่าสัตว์อื่น โดยจะนำแนวคิดจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ตามทรรศนะของนักปรัชญาสำคัญ มานำเสนอเปรียบเทียบ จากนั้นวิพากษ์ทรรศนะของพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น เพื่อให้เข้าใจถึงสถานะทางกายภาพของมนุษย์และสัตว์ว่ามีความแตกต่างกันทางด้านศีลธรรมหรือไม่ พร้อมกับหาทางออกของปัญหาจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์ ที่อธิบายสถานะทางกายภาพของสัตว์กับมนุษย์ ซึ่งข้อโต้แย้ง

ดังกล่าว มาจากการนิยามคำว่า “สัตว์” ที่ไม่ตรงกัน หมายถึง สิ่งมีชีวิตใดที่ไม่ใช่มนุษย์และพันธุ์พืช ซึ่งเป็นเพียงความหมายอย่างกว้างที่ใช้ทัศนคติของแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในการให้ความหมายและอาจไม่เพียงพอต่อการป้องกันการละเมิดสิทธิสัตว์ สถานะทางกายภาพทางจริยธรรมระหว่างสัตว์กับมนุษย์จึงยังคงเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการอภิปรายให้มีความชัดเจนมากขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับสถานะทางกายภาพของสัตว์ 3 กลุ่ม ที่อธิบายสถานะทางกายภาพของสัตว์กับมนุษย์เอาไว้ จะขอกล่าวถึงเพื่อนำไปสู่ประเด็นที่เป็นจุดประสงค์ของบทความ ดังนี้

1. กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางจริยธรรมเหมือนมนุษย์ กลุ่มนี้ปฏิเสธสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมหรือพิจารณาตามหลักความเท่าเทียมของมนุษย์ โดยให้เหตุผลหนักแน่นว่าเนื่องจากสัตว์ปราศจากความตระหนักรู้ เหตุผลหรือสิทธิในการปกครองตนเองเช่นเดียวกับมนุษย์ นักปรัชญากลุ่มนี้จึงปฏิเสธสถานะทางจริยธรรมของสัตว์ นักปรัชญาที่อยู่ในกลุ่มนี้ เช่น อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant)

คานท์ (Immanuel Kant) เชื่อว่าสัตว์มีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ สัตว์จึงไม่เหมาะที่จะเกี่ยวข้องกับอาณาจักรจริยธรรม ความถูกผิดทางจริยธรรมของการกระทำมีให้มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์จะได้ช่วยเหลือให้มนุษย์คนอื่นๆ มีความเป็นอยู่ในด้านอื่นๆ ดีขึ้นด้วยเหตุนี้ภาระหน้าที่ที่มนุษย์มีต่อสัตว์จึงเป็นเพียงหน้าที่โดยทางอ้อมที่จะนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ชาติหรือกล่าวอีกว่า มนุษย์จะมีความรับผิดชอบต่อสัตว์ได้ก็เพียงเล็กน้อยหรือไม่เลยก็ได้ ดังข้อความที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายจะไม่มีจิตสำนึกได้ด้วยตนเองจะมีก็แต่เพียงในลักษณะของวิถีทางที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง และจุดหมายปลายทางที่วุ่นนี้คือ มนุษย์เราจึงสามารถที่จะถามได้ว่า “ทำไมสัตว์ทั้งหลายจึงต้องมีชีวิตอยู่” ซึ่งเรารู้คำตอบแล้วว่าทำไมภาระหน้าที่ของพวกเราที่มีต่อสัตว์ต่างๆ จะเป็นเพียงหน้าที่โดยทางอ้อมที่มุ่งเพื่อนมนุษย์เท่านั้น สิ่งมีชีวิตที่สามารถ เข้าใจในเหตุผลได้เท่านั้นที่สมควรจะได้รับข้อผูกพันทางจริยธรรมเพราะจะนำมาซึ่งการช่วยเหลือ ต่อการที่จะมีชีวิตอยู่ในด้านอื่นๆ” (Amonpan, 1999 : 26) จะเห็นได้ว่า

คานท์ปฏิเสธการขยายขอบเขตจริยธรรมไปยังสัตว์ด้วยเหตุผลที่ว่า สัตว์ไม่สามารถใช้เหตุผลได้

Richard Posner นักคิดรุ่นต่อมา ผู้ยึดถือลัทธิอรรถประโยชน์นิยมตามแนวคิดของเบ็นธัม ซึ่งไม่ได้ต่อต้านหรือสนับสนุนการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างโหดร้าย แต่เขาเชื่อว่าหากมนุษย์ สามารถรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของสัตว์ได้อย่างแท้จริงและสามารถมีทางเลือกอื่นๆ ที่เหมาะสม แทนการใช้ประโยชน์จากสัตว์ นั่นจึงเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อไม่ให้เกิดกระทบถึงความเป็นอยู่ของสัตว์ เมื่อไม่สามารถหาทางออกกับเรื่องนี้ได้ หากสัตว์จะได้รับความเจ็บปวดบ้างก็เป็นการเสียสละ เพื่อให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์สุขโดยทั่วกัน (Richard, et al., 2003 : 456)

2. กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่าง เช่น สัตว์มีสถานะทางจริยธรรมแต่ไม่เท่ามนุษย์ ทฤษฎีนี้ยอมรับสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมแต่ไม่ยอมรับว่าสัตว์กับมนุษย์เท่ากันทางสติปัญญา นักปรัชญากลุ่มนี้เชื่อว่า สัตว์ส่วนใหญ่รู้สึกสุข ทุกข์ได้เช่นเดียวกับมนุษย์ สัตว์ส่วนใหญ่สามารถมีสถานะทางจริยธรรมได้ แต่เนื่องจากสัตว์ขาดความสามารถบางประการเมื่อเทียบกับมนุษย์ นั่นคือมีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่สามารถ ตระหนักรู้ มีเหตุผล ปกครองตนเอง สัตว์ไม่มีสิ่งนี้เหมือนคน ดังนั้นคนกับสัตว์จึงไม่เท่ากัน

มีตำนานมากมายในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่มีเนื้อหาที่น่าสนใจเกี่ยวกับมอมมอง และข้อเรียกร้องเกี่ยวกับสัตว์ที่สำคัญ ซึ่งอาจจะมีส่วนที่เป็นไปได้ว่าแนวคิดของพระพุทธศาสนาอาจมองว่าสัตว์มี

สถานภาพทางจริยธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ และเพื่อให้สมมุติฐานได้รับการพิจารณา ผู้วิจัยจะนำประเด็นดังกล่าวไปอภิปรายเพื่อหาคำตอบในตอนท้ายว่าเป็นความจริงหรือไม่ที่พระพุทธศาสนา มีแนวคิดดังกล่าวอยู่

3. กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น บางอย่าง เช่น สัตว์มีสถานะทางจริยธรรมเท่ากัน แนวความคิดในอีกด้านหนึ่งเป็นแนวความคิดทางธรรมชาติวิทยา Charles Darwin นักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษ ผู้คิดค้นทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) เป็นผู้ริเริ่มและต้นแบบของแนวความคิดที่เชื่อว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เป็นผู้คิดเข้าข้างตนเองว่า ตนเหนือกว่าสัตว์ชนิดอื่น และเมื่อพูดถึงความสามารถ ในการรู้สึกระลึกถึง (Sentience) นั้น สัตว์ก็มีความคิดและกระบวนการคิดได้เทียบเท่ากับที่มนุษย์มี รวมไปถึงการตอบสนองทางด้านอารมณ์เช่นกัน กลุ่มบุคคลที่เห็นด้วยกับ Darwin จึงเสนอว่าการใช้ประโยชน์จากสัตว์ที่จะทำให้สัตว์ ต้องได้รับความทุกข์ทรมานจะกระทำได้ ต่อเมื่อมีการพิจารณาถึงผลที่จะได้รับและวิธีการจัดการที่เหมาะสม หากว่าการกระทำนั้นๆ จะทำให้ล่วงละเมิดถึงความเป็นอยู่ของสัตว์มากเกินไป การใช้ประโยชน์จากสัตว์ด้วยวิธีการนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ (Chinwinitkun, 2013 : 36) นักปรัชญาผู้มีบทบาทสำคัญในยุคปัจจุบันคือ ปีเตอร์ ซิงเกอร์ (Peter Singer) ที่อธิบายว่า “ความเท่าเทียมกันระหว่างสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสัตว์นั้นคือ การพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่ทั้งมนุษย์และสัตว์

จะได้รับหรือเสียไป มิใช่พิจารณาเฉพาะมุมของมนุษย์เพียงอย่างเดียว (Singer, 1995 : 55) และ Tom Regan อธิบายว่า “สัตว์มีสถานะและความเท่าเทียมทางจริยธรรมเทียบเท่ามนุษย์ ซึ่งความเท่าเทียมดังกล่าว มีพื้นฐานอยู่บนหลักสิทธิ เนื่องจากทรัพยากรใดที่มีคุณค่าจากการมีอยู่ ทรัพยากรนั้นย่อมมีสิทธิ” (Sciberras, 2008 : 210)

การถกเถียงปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบ ต่อพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งปรากฏในการอภิปรายเพื่อตอบปัญหาจากนักสิทธิสัตว์ และนักสิ่งแวดล้อมที่พยายามผนวกเอาคำสอนของพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมตะวันตก เหตุผลที่กล่าวมานี้มีข้อสงสัยว่า พุทธจริยศาสตร์ จัดอยู่ในกลุ่มใด และพุทธจริยศาสตร์มีแนวคิด เผ่าพันธุ์นิยมหรือไม่พุทธจริยศาสตร์มีทรรศนะต่อสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น สัตว์และพืชอย่างไร เพื่อให้ข้อสงสัยเหล่านี้ได้รับการพิจารณาที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากที่สุด โดยไม่มีเจตนา เข้าข้างแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง และจะได้สรุปผลนำเสนอให้ละเอียดมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ทรรศนะของนักปรัชญาสามกลุ่ม เกี่ยวกับสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น
2. เพื่อศึกษาทรรศนะของพุทธจริยศาสตร์ เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น
3. เพื่อประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาจริยศาสตร์ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิเคราะห์ข้อมูลและวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ได้แก่ งานวิจัย ตำราวิชาการหนังสือบทความต่างๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับพุทธจริยศาสตร์
2. ศึกษาและค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ต่างๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ ทั้งปรัชญาตะวันตก และปรัชญาตะวันออก
3. วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น
4. สรุปผลการวิจัย นำเสนอองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา พร้อมข้อเสนอแนะ เพื่อต่อยอดงานวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ประการ คือ 1) ทัศนคติของนักปรัชญาสามกลุ่มเกี่ยวกับสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น 2) เพื่อศึกษาทัศนคติของพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น และ 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาจริยศาสตร์ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาจริยศาสตร์ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยพบว่า มีการนำเสนอว่าพุทธจริยศาสตร์มีการปฏิบัติกับสัตว์เยี่ยงทรัพย์สินเงินทอง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมเฉพาะกับ

มนุษย์เท่านั้น ไม่คำนึงถึงสิ่งมีชีวิตอื่น เนื่องจากคุณลักษณะเฉพาะบางอย่าง จะเป็นตัวกำหนดคุณค่าในชีวิต (Sciberras, 2008 : 216) และส่งผลกระทบในเชิงลบต่อพระพุทธศาสนา นักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมแสดงความคิดเห็นเชิงว่า การมองว่าสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ไม่มีคุณค่าหรือไม่มีความสำคัญในทางหลักจริยธรรม เป็นที่มาของการฆ่าและทารุณสัตว์ตามใจชอบ นักสิทธิสัตว์กล่าวว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น แม้จะมีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมืออย่างโหดร้าย ปฏิบัติกับสัตว์เยี่ยงทรัพย์สิน แต่ปรากฏว่าบทบัญญัติในคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ไม่มีการกล่าวโทษหรือตำหนิการกระทำอย่างทารุณเหล่านี้ (Waldau, 2002 : 1860-1865)

พุทธจริยศาสตร์ไม่เห็นด้วยกับข้อกล่าวหาเพราะว่า พุทธจริยศาสตร์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกระทำหรือกฎแห่งกรรมเป็นหลัก ปฏิเสธสถานะทางกายภาพของมนุษย์ว่าสูงกว่าสัตว์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า พุทธจริยศาสตร์เห็นว่ามนุษย์กับสัตว์มีสถานะทางจริยธรรมเท่ากัน แต่หมายความว่าโดยธรรมชาติมนุษย์และสัตว์เท่ากัน แต่มนุษย์สัตว์ หรือพืช ก็แตกต่างกันด้านทางจริยธรรมเป็น คนๆ ไป ในเรื่องนี้ สมภาร พรหมทา (Promta, 2017 : 228-229) ตั้งข้อสังเกตว่า “แม้ธรรมชาติจะมีระบบเครือข่ายที่ฉลาดเพียงใดไม่น่าจะครอบคลุมรายละเอียดของชีวิตคน สัตว์ หรือพืช เป็นคน เป็นตัว เป็นต้น ได้ทั้งหมด เมื่อค่าตั้งไว้รวมๆ ในบางสถานการณ์ เราจะพบว่าอายุที่เขาให้มานั้นไม่เหมาะสมจะใช้ในสถานการณ์นั้นๆ ตรงนี้เองที่พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจ และหลักจริยธรรมสามข้อ

คือ ศิล สมาธิ และปัญญา ก็ทรงออกแบบในฐานะ “ค่าที่ถูกรับเปลี่ยน” โดยมนุษย์เพื่อให้เข้ากับชีวิตมนุษย์”

2. สถานภาพของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในทรรศนะของนักปรัชญาสามกลุ่มแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตะวันตก มีข้อขัดแย้งกันจัดลงภายใต้กรอบแนวคิดหลักสามประการ ดังนี้ คือ 1) กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเหมือนมนุษย์ 2) กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ และ 3) กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากัน

ทฤษฎีจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตะวันตกส่วนใหญ่ จัดเป็นแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ถือว่ามนุษย์เท่านั้น มีคุณค่าทางจริยธรรม (Anthropocentric Ethics) ซึ่งหมายถึง สิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเหมือนมนุษย์แนวคิดนี้ แม้จะอ้างว่ามนุษย์ต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องรับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นที่มีคุณค่าในตัวเอง หรือมีคุณค่าทางจริยธรรมแต่อย่างใด มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตอื่นเพียงเพราะว่าเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ในฐานะเป็นทรัพยากรที่สนองความปรารถนาของมนุษย์เท่านั้น

กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่าง เช่น สัตว์มีสถานะทางศีลธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ และมองว่านอกเหนือจากมนุษย์ด้วยกันแล้ว เรายังต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย กล่าวคือ กลุ่มนี้ต้องการจะต้องโยง

ขอบเขตของศีลธรรมออกไปสู่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น สัตว์ พืชต่างๆ แนวคิดนี้จึงเรียกร้องให้มนุษย์สร้างมาตรฐานทางจริยธรรมขึ้นมาใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับพืชและสัตว์ ตามหลักของจริยศาสตร์แนวนี้ การพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นหน้าที่ทางจริยธรรมโดยตรง เพราะสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีคุณค่าทางจริยธรรมในตัวเอง แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ ยังไม่ได้ให้เหตุผลชัดเจนว่าจะต้องให้ความสำคัญแก่สัตว์และพืชทุกชนิดหรือไม่ เพียงแต่ให้ความสำคัญแก่สัตว์และพืชบางอย่าง เช่น สัตว์อนุรักษ์บางประเภท

สุดท้ายกลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่าเทียมกับมนุษย์จริยศาสตร์แบบองค์รวม (Holistic Ethics) พัฒนามาจาก Non-Anthropocentric Ethics ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญแก่สัตว์และพืชที่แยกออกเป็นต่างๆ แล้วยังเน้นความเป็นองค์รวมทั้งหมดให้ความสำคัญความหลากหลายทางชีวภาพ และรับผิดชอบต่ออนุชนในอนาคต โลกที่เราจะส่งมอบให้แก่อนุชนรุ่นหลังควรเป็นโลกที่มีสิ่งแวดล้อมสมดุลเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ ไม่ใช่ส่งมอบโลกที่กำลังจะตายและมีแต่มลพิษ

ฉะนั้น เราจึงต้องดูแลปกป้องสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมไว้ เพื่อประโยชน์แก่อนุชนในอนาคตด้วย การรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้ จึงเป็นการรับผิดชอบต่ออ้อมเพราะว่าสิ่งมีชีวิตอื่นเช่น พืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม เช่น แม่น้ำ ภูเขา ฯลฯ อยู่นอกขอบเขตของศีลธรรม

จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อนำมาปรับใช้มนุษย์เท่านั้น เช่น ทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของเบ็นธัม เป็นต้น (Bentham, 2003 : 452)

3. พุทธจริยศาสตร์กับสถานภาพของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น นับจากอดีตเป็นต้นมา ระบบปรัชญาเดิม ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของ ศาสตร์ต่างๆ ถูกพัฒนามาโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ทำให้มนุษย์เกิดความสำคัญยิ่งทะนงในเผ่าพันธุ์ ความเป็นมนุษย์ในตนเองมากยิ่งขึ้น จนละเลยต่อ ธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ สัตว์ต่างๆ ถูกกระทำด้วย เหตุผลต่างๆ ของมนุษย์ เช่น เพื่อเป็นเกมส์กีฬา เพื่อฝึกฝน เพื่ออาหาร เพื่อยาบำรุงร่างกาย เพื่อการทดลองทางการแพทย์ ริชาร์ด ดอว์สกิน แสดงทรรศนะว่า “ความรู้สึกรู้สึกว่าสมาชิกของสปีชีส์ ตัวเองควรที่จะได้รับการคำนึงถึงทางจริยธรรมเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับสมาชิกของสปีชีส์อื่นๆ นั้น เป็นความคิดที่ยังรากฝังลึกมานาน การฆาตกรรม ผู้อื่นในขณะที่ไม่มีสงครามถือว่าเป็นอาชญากรรม ร้ายแรงที่สุดเท่าที่คนธรรมดาจะทำได้ สิ่งเดียวที่ถือ ได้ว่าเป็นข้อห้ามที่ใหญ่กว่านั้นในวัฒนธรรมเราก็คือ การกินเนื้อมนุษย์ด้วยกันเอง (ถึงแม้คนคนนั้น จะตายแล้วก็ตาม) ทั้งที่เรากลับสนุกสนานอยู่กับการกินเนื้อสัตว์สปีชีส์อื่นๆ เราหลายคนหุดหุดใจกับการตัดสินใจประหารชีวิตอาชญากร แม้จะกระทำชั่ว ที่สุดก็ตาม ขณะที่เรากลับยอมรับได้อย่างสบายใจ กับการยิงทั้งสัตว์ที่ฆ่าทำลายพืชผล โดยไม่ต้องผ่านการดำเนินคดี” (Drawskin, 2016 : 46-47)

พุทธจริยศาสตร์นั้น ไม่มีความขัดแย้ง ในหลักการเกี่ยวกับสถานภาพของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น อย่างที่นักปรัชญาตะวันตกกำลังขัดแย้งกัน

อยู่การกล่าวหาว่า พระพุทธศาสนาไม่ให้คุณค่าทาง ศีลธรรมต่อสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อม จึงไม่เป็น ความจริง ด้วยเหตุผลสองประการ คือ ประการแรก คือ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับแนวคิดที่ว่า มีเพียง มนุษย์เท่านั้นที่มีจริยธรรม แม้ริสโตเติลจะให้ค่านิยามกับความเป็นมนุษย์ว่า เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล และควรใช้แนวคิดนี้มาเป็นหลักในการแบ่งแยก สิ่งมีชีวิต กำหนดขอบเขตหลักจริยธรรมเป็นหลัก ธรรมเบื้องต้น แต่พระพุทธศาสนาก็มองรับว่าสัตว์ ทุกชนิดล้วนอยู่ในวงจรแห่งจริยธรรมเช่นเดียวกับ มนุษย์ พระพุทธศาสนาจึงให้ขอบเขตทางศีลธรรม ที่กว้างกว่า ครอบคลุมมนุษย์ทั้งหลายและรวมไปถึงสัตว์อื่นๆ ด้วย ประการสอง คือ พระพุทธศาสนา ให้คุณค่ากับคุณลักษณะภายในของสิ่งมีชีวิต มากกว่าคุณลักษณะภายนอก

“ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนถึงความสุขเกิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ผอมหรือพีและ สัตว์เหล่าใดมีกายยาวหรือใหญ่ ปานกลางหรือสั้น ที่เราเห็นแล้วหรือมิได้เห็นอยู่ในที่ไกลหรือที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิด ขอสัตว์ทั้งหมดนั้นจง เป็นผู้มีความสุขเกิด สัตว์อื่นไม่พึงข่มขู่สัตว์ อื่นไม่พึงดูหมิ่นอะไรเขาในที่ไหนๆ ไม่พึงปรารถนา ทุกข์แก่กันและกัน เพราะความกลัวโกรธเพราะ ความเคียดแค้น มารดาถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิด ในตน แม้ด้วยการยอมสละชีวิตได้ ฉันทิใด กุลบุตร ผู้ฉลาดในประโยชน์พึงเจริญเมตตาในใจไม่มี ประมาทในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันทินั้นก็กุลบุตรนั้น พึงเจริญเมตตาในใจไม่มีประมาทไปในโลกทั้งสี่น ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบไม่มีเวร

ไม่มีศัตรู” (Tipitakas 25/9/20-22)

พระพุทธศาสนาในยุคแรกได้นำบทเมตตาสูตรข้างต้น มาเป็นสื่อการสอนในเรื่องความรักและการมีเมตตากรุณา การให้ความสำคัญกับสัตว์ทั้งหลายอย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะมีคุณลักษณะบางอย่างที่แตกต่างกัน ยอมรับว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายอยู่ในวงจรแห่งจริยธรรมเดียวกับมนุษย์ เพราะสิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วนจุดร่วมเดียวกันคือ ความสุขและความทุกข์ ดังบทคำสอนข้างต้นที่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าสัตว์ทั้งหลายมีความเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นรูปร่างลักษณะอย่างไร พระพุทธศาสนามีมุมมองเรื่องคุณค่าของ “สิ่งมีชีวิต” จากความประพฤติที่ดีตามหลักศีลธรรมและความสำคัญทางหลักศีลธรรม พุทธจริยศาสตร์ไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอก หลักคำสอนพระพุทธศาสนาจึงแตกต่างกับแนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตก พระพุทธศาสนาไม่ได้บัญญัติเรื่อง การตัดสินความสำคัญทางศีลธรรมจากลักษณะภายนอกของสิ่งมีชีวิต

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สรุปว่า

1. ทรรศนะของนักปรัชญาสามกลุ่มเกี่ยวกับสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น พบข้อสรุปเกี่ยวกับแนวคิดทางจริยศาสตร์สองกลุ่มหลัง คือ กลุ่มที่เห็นว่าสัตว์มีคุณค่าทางจริยธรรมเช่นกันแต่ไม่เท่ากับมนุษย์ที่มีแนวคิดให้ความสำคัญแก่สัตว์บางชนิด โดยไม่ได้มองถึงระบบทั้งหมดของสิ่งแวดล้อม แนวคิดดังกล่าวก็จะประสบปัญหาเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างการรักษาชีวิตสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจเหลืออยู่ไม่กี่ตัว

ในโลก กับการรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในโลกธรรมชาติ ผู้ที่ยึดแนวคิดนี้อาจจะต้องเลือกรักษาชีวิตสัตว์มากกว่าการรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งก็เท่ากับเลือกรักษาสิ่งหนึ่งแต่ทำลายสิ่งหนึ่ง ส่วนผู้ที่ยึดแนวคิดหลักความเท่าเทียมกันของมนุษย์และสัตว์ เมื่อเกิดกรณีดังกล่าวก็มักจะเลือกรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไว้ก่อนแทนที่จะคิดถึงสวัสดิภาพของสิทธิของสัตว์บางชนิด และสามารถนำเอาเรื่องความสมดุลของสิ่งมีชีวิตต่างๆ มาเป็นเหตุผลเพื่อทำลายสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งหรือสปีชีส์หนึ่งได้ ถ้าพิสูจน์ได้ว่าการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตชนิดนั้นทำลายความสมดุลของสิ่งมีชีวิตส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้จึงยังไม่อาจมั่นใจได้ว่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะได้รับการคุ้มครองจากแนวคิดทั้งสอง มนุษย์จึงยังมีความจำเป็นต้องคิดหาเหตุผลในเชิงจริยศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอีกต่อไป

2. ทรรศนะของพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น พบว่า แตกต่างจากแนวคิดสองประการหลังนี้ และไม่ได้มีความเกี่ยวข้องใดๆ กับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม แม้จะมีข้อความกล่าวถึงความประเสริฐของมนุษย์ แต่ก็เป็นการให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นสรรพสัตว์ที่สามารถเรียนรู้ ฝึกฝนและพัฒนาตนเองได้ มนุษย์ที่ฝึกตนดีแล้วประเสริฐยิ่งกว่ามนุษย์หรือสัตว์ที่ไม่ได้ฝึกฝนอบรมตนเอง

3. เมื่อประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาจริยศาสตร์ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น พบว่า พุทธจริยศาสตร์ไม่ได้พิจารณาคุณค่ากับลักษณะภายนอก แต่เสนอให้คุณค่ากับการกระทำของ

มนุษย์และสัตว์ ซึ่งหากจะมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องศีลในพระวินัยเรื่องการฆ่ามนุษย์และสัตว์ที่มีโทษแตกต่างกันก็ตาม แต่ศาสนาพุทธแยกแยะให้เห็นว่าการฆ่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมสูงนั้น เลวร้ายยิ่งกว่าการฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ที่ไร้คุณธรรม แต่ไม่ได้หมายความว่า พุทธจริยศาสตร์สนับสนุนการฆ่าสัตว์อื่น และเป็นเผ่าพันธุ์นิยม แท้จริงแล้วหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสถานภาพทางจิตใจ หรือให้คุณค่ากับการกระทำของมนุษย์และสัตว์มากกว่า ซึ่งหมายถึง สัตว์ต่างๆ หากทำร้ายมนุษย์ก็ย่อมได้รับผลของการกระทำเช่นเดียวกัน กับมนุษย์ที่ไปฆ่าสัตว์หรือแม้กระทั่งทำลายสิ่งแวดล้อม

6. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ควรวิเคราะห์แนวคิดแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางใหม่ โดยใช้หลักทางพระพุทธศาสนา เพื่อแสวงหาทางออกให้แก่ปัญหาของมนุษย์ในด้านต่างๆ ให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ สรรพสัตว์ ป่าไม้ ภูเขา แหล่งน้ำ ลำธาร การวิพากษ์ถึงความสมดุลความหลากหลายทางชีวภาพที่สูญเสียไป การอนุรักษ์พืชพันธุ์หลายชนิดที่กำลังจะสูญหายไปอย่างรวดเร็ว และการอนุรักษ์สัตว์เหลืออยู่ไม่กี่ชนิดด้วยวิทยาการสมัยใหม่ ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ปรากฏชัดเจนและมีหลักฐานยืนยันที่ไม่อาจปฏิเสธได้เพราะเป็นปัญหาสังคมส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่ามหาศาลสำหรับมนุษย์ เป็นต้นกำเนิดห่วงโซ่ของอาหาร เป็นแหล่งกำเนิดปัจจัยในการดำรงอยู่ของ

มนุษย์ทุกด้าน เมื่อสิ่งแวดล้อมมีปัญหาจึงส่งผลกระทบต่อทุกคน

ตัวอย่างเช่น ในพระพุทธศาสนามีคำสอนที่แสดงให้เห็นความเคารพที่มีต่อผู้ที่มีใช้มนุษย์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกื้อกูลมนุษย์และสรรพสัตว์ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุและภิกษุณีรับบิณฑบาตที่เป็นเนื้อสัตว์ได้ เฉพาะแต่ในกรณีที่สัตว์นั้นมิได้ถูกเจาะจงฆ่ามาเพื่อนำมาถวาย และมีข้อความที่กล่าวถึงการที่พระพุทธองค์ทรงให้เลิกนำสัตว์ไปบูชาบุญและปฏิบัติต่อสัตว์อย่างมีเมตตากรุณา แสดงให้เห็นทรงระณของพุทธจริยศาสตร์ว่าให้ความสำคัญแก่มนุษย์และสัตว์เท่าเทียมกัน ความเสมอภาคนี้ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้ว่าใครสูงต่ำกว่าใคร ทั้งนี้สิ่งที่ควรพึงระลึกเสมอคือ คุณงามความดีของสิ่งมีชีวิตไม่ได้มาจากการกำหนดความสำคัญทางศีลธรรมของพุทธจริยศาสตร์ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมีโอกาสนในการทำความดีเท่าเทียมกัน มิฉฉาวาณิชา 5 ก็ได้ทำหน้าที่อธิบายให้เห็นว่า พุทธจริยศาสตร์ไม่สนับสนุนการใช้สัตว์เป็นทรัพย์สิน หลักเบญจศีลข้อที่ 1 เรื่องปาณาติบาต ก็แสดงให้เห็นแนวคิดของพุทธจริยศาสตร์ที่ไม่สนับสนุนการฆ่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหารของมนุษย์ การเลี้ยงสัตว์เพื่อนำขาย ส่วนข้อโต้แย้งว่าพุทธจริยศาสตร์ให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมจากโอกาสในการตรัสรู้ธรรมะ พุทธจริยศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการบรรลุธรรมเป็นคนละเรื่องกับสิทธิในการบรรลุธรรม และพุทธจริยศาสตร์ไม่มีแนวคิดให้คุณค่ากับสิ่งต่างๆ จากสถานที่เกิดการไปเกิดในภพภูมิหนึ่งๆ การเกิดเป็นมนุษย์และสัตว์ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุด

References

- Amonpan, K. (1999). The Study of Western Ethics thoughts Buddhism (Theravada), and Thailand with Scientists using Experimental Animals. *Master's Thesis Ethic Study*. Graduate School : Mahidol University.
- Bentham, J. (1789). *The Principles of Morals and Legislation, Chapter XVII Section 1 cited in David Favre, Animals: Welfare, Interests, and Rights*. Michigan : Animal Legal & Historical Web Center.
- Chinwinitkun, S. (2013). The Protection of Animal Welfare. *Assumption University Law Journal*, 5(2).
- Darwin, C. (2016). *The Origin of Species, Translated by Namchai Chiwawiwat and Group*. Bangkok : Sarakhadi Press.
- Dawkins, R. (2015). *The Selfish Gene*. Translated by Chetsada Denduangboriphan. Bangkok : Matichon Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.
- Peter, S. (1975). *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals*. New York : A New York Review Book,.
- _____. (1996). *Practical Ethics. Syndicate of the University of Cambridge*. New York : A New York Review Book.
- Promta, S. (2017). *The Essence of Buddhist Philosophy*. Bangkok : Wisdom Magazine Press.
- Richard, A., et al. (2003). *A Dialogue on Animal Rights in Animals: Welfare, Interests, and Rights (Michigan)*.
- Sciberras, C. (2008). Buddhism and Specialism: on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs. *Journal of Buddhist Ethics*, (15).
- Waldau, P. (2002). *The Specter of Specialism: Buddhist and Christian Views of Animals*. AAR Academy Series : Kindle Edition.